

Економика підприємства

УДК 658:330.012.

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Ареф'єва О. В., Миргородська А. П.

Досліджено структуру лісового та експлуатаційного фонду в розрізі областей України та Чернігівської області, зокрема, аналізі динаміки основних показників ведення лісового господарства, лісовідновлення, лісорозведення та створення захисних насаджень, дослідження інвестицій в основний капітал лісового господарства.

Ключові слова: лісове господарство, потенціал підприємств, лісовідновлення, лісорозведення, лісогосподарський потенціал, тенденції використання.

Важливість розвитку лісового господарства України обумовлена економічним значенням лісогосподарського потенціалу галузі, ефективність функціонування якого є джерелом додаткових ресурсів підприємств практично для усіх галузей економіки. Проте, у сучасних умовах здійснення лісогосподарської діяльності наявність значної кількості проблем, обумовлених обмеженістю бюджетного фінансування та недостатністю власних коштів для здійснення основних лісогосподарських заходів, негативно позначається не лише на ефективності господарювання лісогосподарських підприємств та використанню відповідних ресурсів, їхній інвестиційній привабливості, конкурентоспроможності а й є загрозою втрати перспектив розвитку лісового господарства в цілому та суміжних галузей економіки, зокрема. Саме тому особливій актуальності набувають питання щодо пошуку нових підходів і методів удосконалення управління підприємствами, розробки низки заходів забезпечення їхнього стійкого функціонування та розвитку.

Вивченню тенденцій розвитку лісогосподарського комплексу України в цілому та проблемам господарської діяльності лісових підприємств присвячено праці таких вчених, як І. Білінського, В. Бондара, С. Генсірука, А. Головка, Ю. Дебринюка, А. Дейнека, В. Дудюка, О. Дячишин, Е. Зіня, Я. Ковалю, В. Павлова, В. Руденка, Є. Сенька, І. Синякевича, О. Фурдичка, І. Юхновського та багатьох інших, проте не вирішеними залишаються питання, пов'язані із дослідженням тенденцій використання ресурсів та розвитку лісового господарства у аспекті виявлення перспектив щодо формування підприємницького потенціалу підприємствами галузі.

Мета дослідження полягає у визначенні основних тенденцій розвитку лісового господарства Чернігівської області та проблем, що перешкоджають його забезпеченню і дослідження передумов формування підприємницького потенціалу підприємствами галузі.

Основним завданням аналізу тенденцій розвитку лісового господарства Чернігівської області є визначення, на основі отриманих результатів, у подальшому достатності складових підприємницького потенціалу лісогосподарських підприємств для підвищення ефективності господарської діяльності та забезпечення стійкого функціонування. Дослідження розподілу лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення, рекреаційно-оздоровчих лісів, захисних та експлуатаційних лісів сприятиме визначенню перспектив щодо встановлення раціональних обсягів виробництва підприємствами областей, визначенню оптимальної величини реалізації продукції лісогосподарських підприємств, розробки заходів щодо лісовідтворення з урахуванням особливостей ведення лісового господарства кожної області (табл.1).

Загальна площа лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчих лісів та захисних лісів в Україні становить 22512,72 га, частка експлуатаційних лісів 5211,58 га, і лише 579,15 та 342,86 га відповідно знаходиться на території Чернігівської області, що свідчить про низьку економічну ефективність територіального розміщення лісів (область належить до найбільш зволжених регіонів країни) та доволі низький потенціал лісових ресурсів, що обумовлює необхідність дослідження розподілу загальної площі земель лісогосподарського призначення досліджуваної області (рис. 1).

Таблиця 1.

Структура лісового та експлуатаційного фонду в розрізі областей України

Регіон	Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні ліси	Експлуатаційні ліси
АР Крим	950,58	-
Області:		
Вінницька	654,05	387,64
Волинська	600	355,21
Дніпропетровська	1119,69	-
Донецька	1259,46	-
Житомирська	579,15	342,86
Закарпатська	230,12	138,22
Запорізька	1937,45	-
Івано-Франківська	246,33	147,49
Київська	621,62	368,34
Кіровоградська	1228,57	728,18
Луганська	915,83	-
Львівська	541,31	321,24
Миколаївська	1865,64	-
Одеська	1094,98	-
Полтавська	1007,72	-
Рівненська	572,2	339
Сумська	614,67	363,71
Тернопільська	775,29	459,46
Харківська	709,65	-
Херсонська	1291,89	-
Хмельницька	719,69	426,25
Черкаська	585,33	346,72
Чернівецька	240,15	144,4
Чернігівська	579,15	342,86
м. Київ	621,62	-
м Севастополь	950,58	-

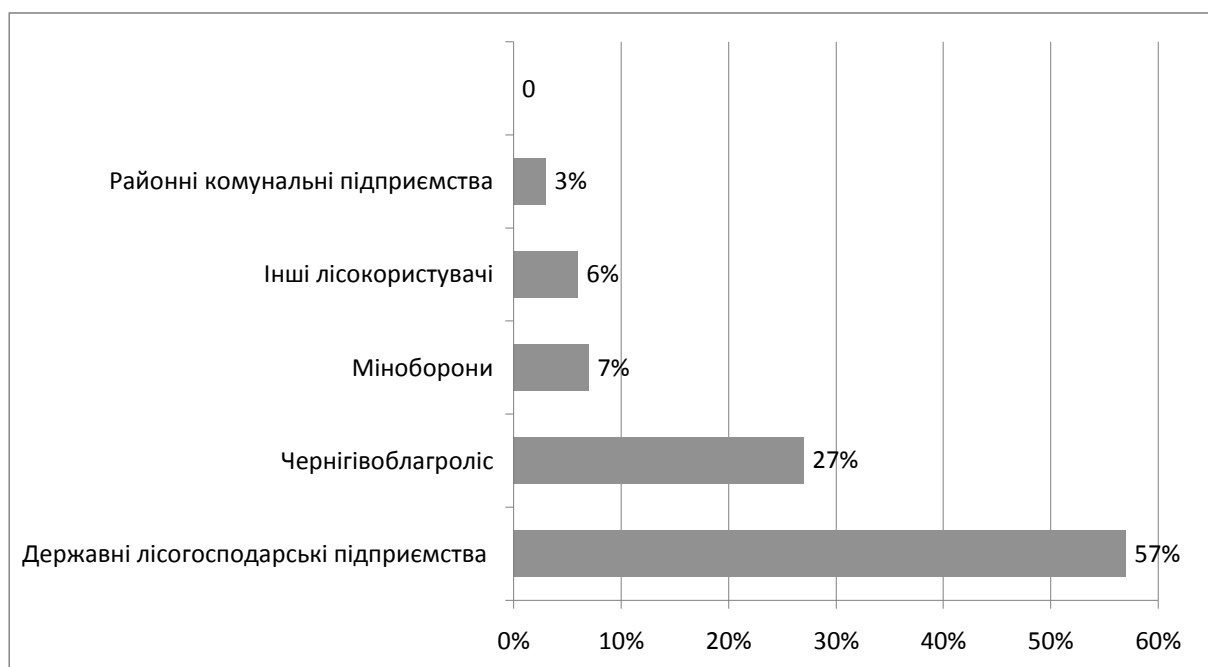

Рис. 1. Розподіл загальної площі земель Чернігівської області лісгосподарського призначення

Із загальної площі земель Чернігівської області лісогосподарського призначення, яка складає 714 тисяч гектарів, 57,0 % займають державні лісогосподарські підприємства, підприємствам «Чернігівоблагроліс», належить 27%, Міноборони - 7%, районним комунальним підприємствам – 3%, іншим лісокористувачам – 6%. Такий розподіл свідчить про необхідність вибору оптимального варіанту системи управління та вирішення питання щодо удосконалення організаційного механізму здійснення лісогосподарської діяльності та визначення доцільності передачі лісів неспеціалізованих відомств, частка яких становить 16% у власність «Чернігівоблагроліс», що дозволить забезпечити економічну ефективність виробництва та сприятиме розробці та реалізації напрямів ресурсозбереження з урахуванням структури лісового фонду Чернігівської області та розподілу земель Чернігівської області державного лісогосподарського об'єднання «Чернігівліс» за підприємствами (табл. 2, рис. 2.).

Таблиця 2.

Структура земельного фонду Чернігівської області

Типи земель та угідь	Площа земель та угідь за роками, тис. га				
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Сільськогосподарські угіддя, всього	2105,5	2105,7	2103,4	2099,0	2090,9
Ліси та інші площі вкриті лісами	713,3	713,6	715,4	717,7	724,0
Забудовані землі	100,8	100,7	99,6	99,7	99,8
Відкриті заболочені землі	118,7	118,5	119,5	121,4	123,2
Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	27,9	27,8	28,4	28,2	28,3
Інші землі	56,6	56,3	56,3	56,5	56,4

У структурі земельного фонду Чернігівської області переважають сільськогосподарські угіддя, площа яких протягом 2006-2010 років збільшилася до 2099,9 тис. га. В той же час, варто зауважити і на збільшенні обсягу лісів та іншої вкритої лісами площі Чернігівської області, який у 2010 році зріс до 724 тис. га, що на 10,7 тис. га більше ніж у 2006 році, обсяги забудованих земель у 2010 році знизились до 99,9 тис. га у порівнянні із 2006 роком, що сприяє підтриманню екологічної рівноваги області та збільшенню ресурсного потенціалу лісів та формуванню підприємницького потенціалу лісогосподарських підприємств.

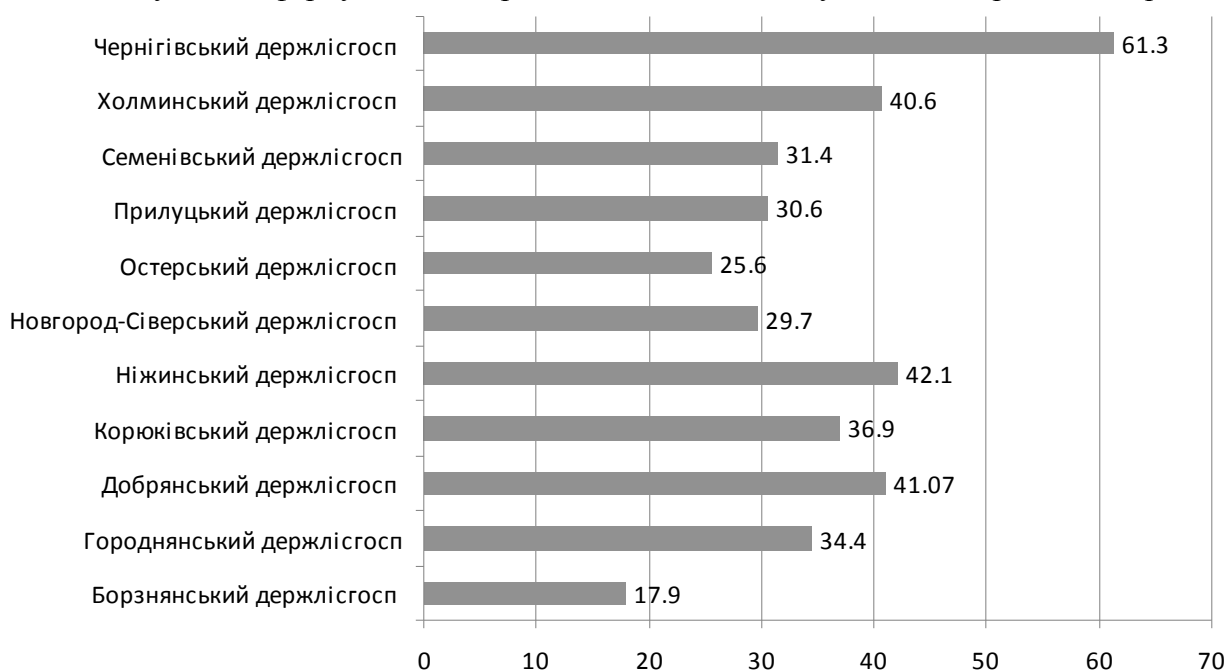

Рис. 2. Розподіл площі земель Чернігівської області державного лісогосподарського об'єднання «Чернігівліс» за підприємствами, тис. га.

До державного лісгосподарського об'єднання «Чернігівліс» входять одинадцять лісгоспів, а саме: Борзнянський держлісгосп із загальною площею 17,9 тис. га, Городнянський держлісгосп (34,4 тис. га), Добрянський держлісгосп (41,069 тис. га), Корюківський держлісгосп (39,6 тис. га), Ніжинський держлісгосп (42,1 тис. га), Новгород-Сіверський держлісгосп (29,7 тис. га), Остерський держлісгосп (25,6 тис. га), Прилуцький держлісгосп (30,6 тис. га), Семенівський держлісгосп (31,4 тис. га), Холминський держлісгосп (40,6 тис. га) та Чернігівський держлісгосп (61,3 тис. га), загальна площа земель якого складає 394,17 тис. га.

Така нерівномірність розподілу за умов інтенсивного використання решти земельних ресурсів, призводить до зниження економічної та екологічної стійкості окремих територій, оскільки створення лісових культур та збільшення лісового фонду відбувається на непридатних для сільськогосподарського використання землях, тому є доцільним дослідження динаміки лісовідновлення, лісорозведення та створення захисних насаджень лісгосподарськими підприємствами Чернігівської області (табл. 3).

Протягом 2006-2010 років спостерігається загальне зниження обсягів створених лісів, лісорозведення та лісовідновлення, зокрема, у 2006 році було всього створено лісових насаджень 5535 га, в тому числі лісовідновлення 3772,9 га, з яких посадка лісу складає 3745,2 га, посів лісу – 27,7 га, обсяги лісорозведення – 1026,7 га, а природне поновлення лісу лише 735,4.

Таблиця 3.

Динаміка лісовідновлення, лісорозведення та створення захисних насаджень у Чернігівській області

Показники	2006	2007	2008	2009
Усього створено лісових насаджень, га	4799,6	4926,1	3426,5	3344
лісовідновлення, га	3772,9	3868	2734,9	2469,9
у тому числі:				
посадка лісу	3745,2	3845,3	2720,4	2460,1
посів лісу	27,7	22,7	14,5	9,8
лісорозведення, га	1026,7	1058,1	691,6	874,1
у тому числі:				
посадка лісу	1026,7	1048,6	641,1	852,5
посів лісу	х	9,5	50,5	21,6
створення захисних насаджень на землях, непридатних для сільського господарства, га	х	3	832,6	81,8
природне поновлення лісу, га	735,4	821,2	852,7	921,5
Створено лісів, га				
Всього	5535	5750,3	5750,3	4347,3

Протягом 2007 року лісовідновлення збільшилося до 3868 га, лісорозведення до 1058,1 га, в тому числі посадка лісу до 1048,6 га, а природне поновлення лісу до 831,2 га. А вже починаючи з 2008 року значно знижується створення лісових насаджень до 3426,5 га, лісовідновлення до 2734,9 га, з них посадка лісу до 2720,4 га та посів лісу до 14,5 га. Загальні обсяги лісорозведення у цьому ж році знизилися до 691,6 га, однак, суттєво збільшилися обсяги створення захисних насаджень на землях, непридатних для сільського господарства, обсяг яких у 2008 році зріс до 832,6, посіву лісу до 50,5 га та природне поновлення лісу до 852,7 га, при цьому загальний обсяг створених лісів залишився на рівні попереднього 2007 року. Поступове зниження загального обсягу створення лісових насаджень спостерігається і протягом 2009-2010 років, що свідчить, з одного боку, про відсутність достатнього обсягу фінансових ресурсів у лісгосподарських підприємств та недостатність обсягів державного фінансування для забезпечення збалансованого розвитку лісової галузі області, а з іншого,

про необхідність забезпечення умов розширеного відтворення лісових ресурсів, підвищення продуктивності та якісного складу лісів.

Наступним етапом аналізу тенденцій розвитку лісового господарства України є дослідження основних показників ведення лісового господарства підприємствами Чернігівської області за 2006-2011 роки (табл. 4).

Таблиця 4.

Основні показники ведення лісового господарства підприємствами Чернігівської області

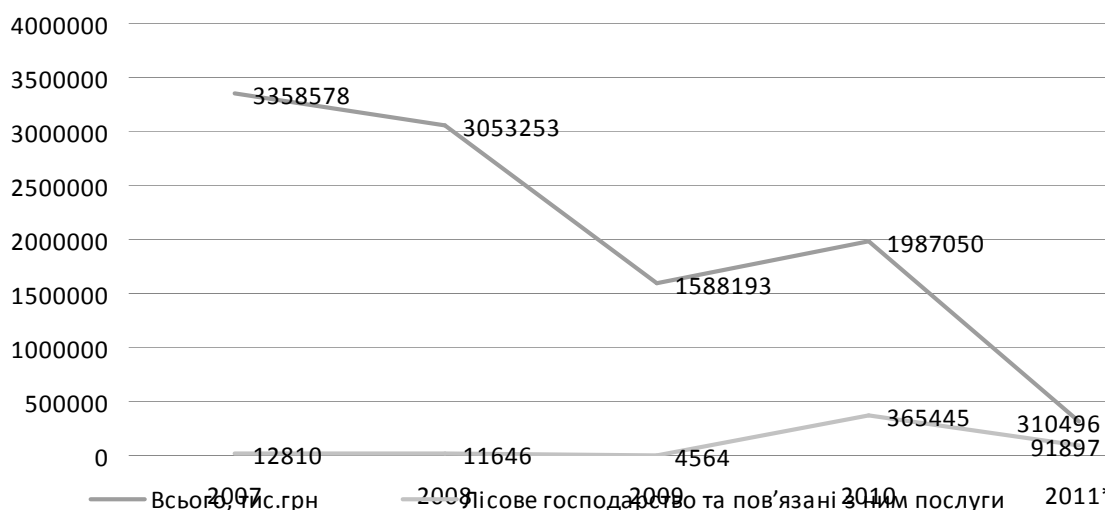
Показники	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства (у фактичних цінах), млн. грн.	167,9	197,9	233,8	179	243,7	259,0
Заготівля ліквідної деревини, тис. куб.м						
Всього	1486,9	1573,2	1509	1132,9	1237,9	941,8
у т. ч. від рубок головного користування	845	892,7	857,4	759,0	831,4	633,2
Із загальної кількості заготовленої ліквідної деревини, тис. куб. м						
лісоматеріали круглі	х	х	х	603,6	774	603,3
дров'яна деревина для технологічних потреб	х	х	х	147,7	167,3	161,5
дрова для опалення	х	х	х	263,6	269	169,7
Відтворення лісів, тис.га	4,6	4,8	4,3	4,3	3,4	х

Відповідно до даних табл. 4, тенденція до збільшення обсягів продукції, робіт та послуг лісового господарства спостерігалася протягом 2006-2008 років: так, у 2006 році ведення лісового господарства підприємствами Чернігівської області, зокрема, обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства становили 167,9 млн. грн., при цьому заготівля ліквідної деревини складала 1486,9 тис. куб. м., в тому числі 845 тис. куб. м. від рубок головного користування, що вказує на стабільність лісокористування, при цьому відповідно до динаміки рубок видно, що їхні площі у даному періоді не зменшувалися. У 2009 році відбулося суттєве зниження усіх основних показників ведення лісового господарства через зменшення обсягів їхнього фінансування, як наслідок, відбулося зростання вартості техніки, відсутність інвестицій та недостатні обсяги збуту деревини через низьку платоспроможність споживачів. Однак, у 2010 році обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства зросли до 243,7 млн. грн., заготівля ліквідної деревини становила 1237,9 тис. куб. м., з яких виготовлено лісоматеріали круглі 774 тис. куб. м., дрова для опалення 269 тис. куб. м. та дров'яна деревина для технологічних потреб у обсязі 167,3 тис. куб. м., при цьому відтворення лісів знизилася до 3,4 тис. га, що свідчить про зниження не лише обсягів лісових фондів, а й відображає неефективне використання окремих елементів потенціалу області, що значно знижує фінансові перспективи щодо розвитку лісогосподарських підприємств.

Значна ресурсоемність лісового господарства, що ускладнюється нераціональним використанням лісових ресурсів, переважною орієнтацією господарської діяльності на лісозаготівлі, що призводить до формування значних обсягів відходів, тривалий термін лісо вирощування, що обумовлює великий термін окупності інвестицій, значне старіння основних засобів, що знижує ефективність їхнього використання тощо є одними із основних проблем, що призводить до послаблення активізації інвестування у галузь, саме тому дослідження інвестицій у основний капітал є особливо актуальним (рис. 3).

За даними рис. 3. питома вага інвестицій в основний капітал лісового господарства Чернігівської області протягом 2007-09 років не перевищувала 1 відсотка, і лише у 2010–2011 роках зростала і становила більше 15 відсотків від загальної суми інвестицій в основний капітал області. Подібна тенденція пояснюється зниженням питомої ваги бюджетних коштів у фінансуванні держліс-

госпів, зростанням частки інших операційних витрат, що негативно позначається на отриманні прибутку і, як наслідок, у необхідності залучення додаткових інвестицій.

*січень-березень

Рис. 3. Інвестиції в основний капітал лісового господарства Чернігівської області

Аналізуючи обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) та операційних витрати з реалізованої продукції (робіт, послуг) лісового господарства Чернігівської області за 2006-2010 роки (табл. 5), варто зауважити на збільшенні обсягів реалізованої продукції протягом 2006-2007 років, який становив 1679000 тис. грн. на початок аналізованого періоду та 1979000 тис. грн. у 2007 році.

Таблиця 5.

Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) та операційні витрати з реалізованої продукції (робіт, послуг) лісового господарства Чернігівської області

Показники	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн	1679000	1979000	1860535	161972	2777351
Операційні витрати з реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн.	1645420	1959605	1823668	134977,3	2666313,
У тому числі					
Матеріальні витрати тис. грн.	1188158	1415031,3	1068995,	49862,4	1565919,
Вартість товарів та послуг, придбаних для перепродажу та реалізованих без додаткової обробки, тис. грн.	х	х	х	х	х
Амортизація тис. грн.	87207,2	103859,1	96378,5	7910,2	142617,7
Витрати на оплату праці, тис. грн.	31098,4	37036,5	344933,9	40375,8	430052,2
Відрахування на соціальні заходи, тис. грн.	136569,8	162647,2	89179,5	14882,5	148297,7
Інші операційні витрати, тис. грн.	202386,6	241031,5	224180,9	21946,4	379426,2

Однак, починаючи з 2008 року, і весь 2009 рік знижуються обсяги реалізованої продукції, які становили 1860535,6 тис. грн. і 161972,8 тис. грн. відповідно, що свідчить про зниження економічної ефективності діяльності лісгосподарських підприємств області, серед основних чинників якої є довготривалий період виробництва деревини та специфічність використання матеріально-техн-

ічної бази, що обумовлюють виникнення певних суперечностей економічного і ринкового характеру та визначають необхідність їхнього вирішення.

У той же час, у 2010 році операційні витрати з реалізованої продукції у середньому становлять 98 відсотків від її загальної суми, в тому числі близько 60 відсотків становлять матеріальні витрати, витрати на оплату праці у середньому 15-18 відсотків, інші операційні витрати та відрахування на соціальні заходи близько 10 і 7 відповідно, і лише 5 відсотків припадає на амортизацію, що свідчить про збільшення собівартості та є причиною зниження рентабельності та неефективну політику ціноутворення.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведений аналіз тенденцій розвитку лісогосподарських підприємств дозволив виявити наявність негативних тенденцій щодо комплексного використання лісоресурсного потенціалу, не адаптованості підприємств лісового комплексу до швидких змін кон'юнктури ринку та низьким рівнем використання ресурсів. Про це свідчить поступове зниження загального обсягу створення лісових насаджень, що обумовлено відсутністю достатнього обсягу власних фінансових ресурсів у лісогосподарських підприємств та зниженням обсягів державного фінансування; зростання вартості техніки, відсутність інвестицій та недостатній збут деревини через низьку платоспроможність споживачів, що призвело до зростання собівартості продукції та зниження обсягів фінансових ресурсів, що значно знижує фінансові та підприємницькі перспективи розвитку підприємств лісогосподарської галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваль Я.В. Воспроизводство лесных ресурсов: эколого-экономические проблемы / Я.В. Коваль, Е.В. Мишенин, А.М. Царенко и др. – К. : Изд-во СОПС Украины НАН Украины, 2002. – 314 с.
2. Коваль Я.В. Економічна оцінка лісових ресурсів: методологія, методика, практика / Я.В. Коваль. – К. : Вид-во «Лібра», 1998. – 40 с.
3. Фурдичко О.І. Лісова галузь України у контексті збалансованого розвитку: теоретико-методологічні, нормативно-правові та організаційні аспекти / О.І. Фурдичко, В.В. Лавров. – К. : Вид-во «Основа», 2009. – 424 с.
4. Генсірук С.А. Історія лісівництва в Україні / С.А. Генсірук, О.І. Фурдичко, В.С. Бондар / за ред. С.А. Генсірука. – Львів : Вид-во «Світ», 1995. – 424 с.
5. Дебринюк Ю.М. Лісові культури рівнинної частини західного регіону України / Ю.М. Дебринюк, І.І. М'якуш. – Львів : Вид-во «Світ», 1993. – 296 с.
6. Зінь Е.А. Регіональна економіка : підручник / Е.А. Зінь. – К. : Вид-во «Професіонал», 2007. – 528 с.
7. Зінь Е.А. Новий підхід до регіонального економіко-географічного поділу території України / Е.А. Зінь // Вісник РДТУ. – Рівне : Вид-во РДТУ. – 2000. – № 2. – С. 178-184.
8. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – У 3-ох ч. : підручник [для студ. географ., економ. та еколог. спец. ВНЗ] / В.П. Руденко. – К. – М. : Вид-во «Академія», 1999. – 567 с.
9. Синякевич І. М. Система інструментів лісової політики. Яким чином її реформувати і ефективно використовувати? / І. М. Синякевич // Деревообробник. – 2000. – № 16. – С. 20.
10. Лісове господарство України: стратегія розвитку / за ред. академіка НАН України І.Р.Юхновського. – К., 2003. – 34 с.
11. Дейнека А.М. Екологічний потенціал лісів Львівської області: проблеми його збереження та відтворення / А.М. Дейнека // Регіональна економіка. – 2001. – № 4. – С. 222-226.
12. Дяченко Я. Організація управління лісовим комплексом / Я. Дяченко // Економіка України. – 1995. – №3. – С.24-29.